हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
रवीन्द्र न्हेम्हाफुकी
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ
२०६६

शोधनिर्देशक
उपप्रा. हेमचन्द्र भण्डारी

हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
रवीन्द्र न्हेम्हाफुकी
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ
२०६६

मन्तव्य

मेरा शोध-निर्देशनमा रही शोधार्थी रवीन्द्र न्हेम्हाफुकीले **हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरेकाले मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६६।०३।२५ गते

....

हेमचन्द्र भण्डारी

उपप्राध्यापक

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस,

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली विषय द्वितीय वर्षका छात्र रवीन्द्र न्हेम्हाफुकीद्वारा तयार पारिएको **हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन** विषयक शोधपत्र उक्त तहका निम्ति उपयुक्त देखिन आएकाले स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
उपप्रा. हेमचन्द्र भण्डारी	उपप्रा. तुलसीमान श्रेष्ठ	प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठ
शोध निर्देशक	विभागीय प्रमुख	बाह्य परीक्षक

मितिः २०६६।०३।३०

कृतज्ञताज्ञापन

हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको शोधपत्र हो । प्रस्तुत शोधपत्र रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका उपप्राध्यापक हेमचन्द्र भण्डारीज्यूको निर्देशनमा तयार पारिएको हो । शोधसामग्री सङ्कलन, विश्लेषण, भाषिक शुद्धीकरण लगायतका महत्त्वपूर्ण पक्षमा प्रेरणादायी मार्गनिर्देशन गर्नुहुने आदरणीय शोधनिर्देशक गुरुप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइदिनुहुने रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिका निवर्तमान विभागीय प्रमुख सहप्राध्यापक शङ्कर सुब्बा र मूल्याङ्कन तथा आवश्यक प्रक्रियाका लागि व्यवस्था मिलाइदिनुहुने वर्तमान विभागीय प्रमुख उपप्राध्यापक तुलसीमान श्रेष्ठप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्र तयारीका लागि अनुमति दिई राजनीतिक व्यस्तताका बाबजुद आत्मीयतापूर्वक समय उपलब्ध गराई आवश्यक सन्दर्भसामग्रीसमेत जुटाइदिनुहुने शोधनायक हरिबहादुर श्रेष्ठप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । सामग्री सङ्कलनका लागि सहयोग पुऱ्याई यथोचित सहयोग, सल्लाहसुझाव दिनुहुने त्रिभुवन विश्वविद्यालय पाटन संयुक्त क्याम्पसका प्राध्यापक डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी, 'साहित्यकार नारायणमान बिजुक्छेँ 'रोहित' को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व' का शोधार्थी डिल्लीराज जोशी, साहित्यकार कृष्ण धराबासी र मोहन दुवालप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

आफू निरक्षर भईकन पनि मलाई सदैव शिक्षातर्फ प्रेरित गर्नुहुने पूज्यनीय पिता पञ्चलाल न्हेम्हाफुकी र माता मङ्गलमाया न्हेम्हाफुकीप्रति सादर नमन गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा आत्मीय सहयोग गर्ने जीवनसङ्गिनी सुनिता न्हेम्हाफुकीको सेवा र सहयोगप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । अत्यन्त सावधानीपूर्वक टङ्कन कार्य गर्नुहुने राधेश्याम बासुकलाप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । रचनात्मक सल्लाह र सुझाव दिई सदैव साथ दिनुहुने सहृदयी मित्रहरूप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्रका लागि आवश्यक सामग्री सङ्कलनमा सहयोग प्रदान गर्नुहुने रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, पुस्तकालयका कर्मचारीहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

रवीन्द्र न्हेम्हाफुकी

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस,

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

शब्दसङ्केत सूची

शब्दसङ्केत सूची

सङ्क्षेपीकृत रूप	साङ्केतिक अर्थ
आइ.ए.	इन्टरमिडियट इन आर्टस्
इ.	इङ्गलिस
इ.सं.	इस्वी सम्वत्
उप.प्रा.	उपप्राध्यापक
एम.ए.	मास्टर्स इन आर्टस्
क्र.सं.	क्रमसङ्ख्या
का.	कामरेड
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
छै. सं.	छैटौं संस्करण
टि.बि.	ट्युबर कुलोसिस
त्रि.वि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ते.सं.	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
न.पा.	नगरपालिका
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
नं.	नम्बर
प्रा.	प्राध्यापक
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
प्रा.लि.	प्राइभेट लिमिटेड
पृ.	पृष्ठ
बि.ए.	ब्याचरल अफ आर्टस्
बि.एस.सि.	ब्याचरल अफ साइन्स
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	सम्पादन
सा.प्र.	साझा प्रकाशन
सि.आइ.डि.	क्रिमिनल इन्भेस्टिगेसन डिपार्टमेन्ट
सि.डि.ओ.	चिफ डिस्ट्रिक्ट अफिसर

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधपत्रको परिचय

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	शोध समस्या	२
१.५	शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधकार्यको औचित्य	५
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.९	शोध विधि	६
१.९.१	सामग्री सङ्कलन	६
१.९.२	विश्लेषण	६
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	७

परिच्छेद दुई : कथाकार हरिबहादुर श्रेष्ठको सङ्क्षिप्त जीवनी

२.१	जन्म र बाल्यकाल	८
२.२	शिक्षादीक्षा	८
२.२.१	विद्यालय शिक्षा	८
२.२.२	उच्च शिक्षा	९
२.३	वैवाहिक तथा दाम्पत्य जीवन	१०
२.४	पारिवारिक जीवन	१०
२.५	आर्थिक अवस्था र आजीविका	११
२.६	सामाजिक जीवन	१२
२.७	राजनीतिक जीवन	१३
२.८	साहित्यिक व्यक्तित्व	१३

परिच्छेद तीन : हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन

३.१	कथाको परिभाषा, लक्षण र स्वरूप	१६
३.२	कथाका तत्त्वहरू	१७
३.३	कृतिप्रकाशनको पृष्ठभूमि र प्रकाशित कथाको सन्दर्भविवरण	२१
३.४	हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको विश्लेषण	२३
३.४.१	‘उनी कसरी कम्युनिस्ट बने?’ कथाको विश्लेषण	२३
३.४.१.१	कथानक	२३
३.४.१.२	पात्र र चरित्रचित्रण	२४

३.४.१.३	परिवेश	२५
३.४.१.४	दृष्टिविन्दु	२८
३.४.१.५	भाषाशैली	२९
३.४.१.६	उद्देश्य	३०
३.४.२	'गाउँको चिठी' कथाको विश्लेषण	३१
३.४.२.१	कथानक	३१
३.४.२.२	पात्र र चरित्रचित्रण	३२
३.४.२.३	परिवेश	३३
३.४.२.४	दृष्टिविन्दु	३३
३.४.२.५	भाषाशैली	३४
३.४.२.६	उद्देश्य	३५
३.४.३	'बुबा! म स्कूल जान्नँ' कथाको विश्लेषण	३५
३.४.३.१	कथानक	३६
३.४.३.२	पात्र र चरित्रचित्रण	३६
३.४.३.३	परिवेश	३७
३.४.३.४	दृष्टिविन्दु	३८
३.४.३.५	भाषाशैली	३८
३.४.३.६	उद्देश्य	३९
३.४.४	'उसको विचार मर्दैन' कथाको विश्लेषण	३९
३.४.४.१	कथानक	४०
३.४.४.२	पात्र र चरित्रचित्रण	४०
३.४.४.३	परिवेश	४१
३.४.४.४	दृष्टिविन्दु	४२
३.४.४.५	भाषाशैली	४२
३.४.४.६	उद्देश्य	४३
३.४.५.	'पेसेवर कार्यकर्ता जनताका आँखाको नानी' कथाको विश्लेषण	४४
३.४.५.१	कथानक	४४
३.४.५.२	पात्र र चरित्रचित्रण	४५
३.४.५.३	परिवेश	४६
३.४.५.४	दृष्टिविन्दु	४७
३.४.५.५	भाषाशैली	४७
३.४.५.६	उद्देश्य	४८
३.४.६.	'म जनताको डाक्टर बन्नेछु' कथाको विश्लेषण	४८
३.४.६.१	कथानक	४९
३.४.६.२	पात्र र चरित्रचित्रण	५०
३.४.६.३	परिवेश	४१
३.४.६.४	दृष्टिविन्दु	५२

३.४.६.५ भाषाशैली ५२
३.४.६.६ उद्देश्य ५२
३.४.७ 'नथुनि किन थुनिए?' कथाको विश्लेषण ५३
३.४.७.१ कथानक ५४
३.४.७.२ पात्र र चरित्रचित्रण ५५
३.४.७.३ परिवेश ५५
३.४.७.४ दृष्टिविन्दु ५६
३.४.७.५ भाषाशैली ५६
३.४.७.६ उद्देश्य ५६
३.४.८ 'एक कविको प्रेमकथा' कथाको विश्लेषण ५७
३.४.८.१ कथानक ५७
३.४.८.२ पात्र र चरित्रचित्रण ५८
३.४.८.३ परिवेश ५९
३.४.८.४ दृष्टिविन्दु ५९
३.४.८.५ भाषाशैली ५९
३.४.८.६ उद्देश्य ६०
३.४.९ 'रात त्यसै छर्लङ्ग बित्यो' कथाको विश्लेषण ६०
३.४.९.१ कथानक ६१
३.४.९.२ पात्र र चरित्रचित्रण ६२
३.४.९.३ परिवेश ६२
३.४.९.४ दृष्टिविन्दु ६३
३.४.९.५ भाषाशैली ६३
३.४.९.६ उद्देश्य ६३
३.४.१० 'बेड नम्बर एघारको घाइते' कथाको विश्लेषण ६४
३.४.१०.१ कथानक ६४
३.४.१०.२ पात्र र चरित्रचित्रण ६५
३.४.१०.३ परिवेश ६६
३.४.१०.४ दृष्टिविन्दु ६६
३.४.१०.५ भाषाशैली ६७
३.४.१०.६ उद्देश्य ६७
परिच्छेद चार : हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको समाजपरक अध्ययन-विश्लेषण ६८
४.१ समाजपरक समालोचनाको सैद्धान्तिक परिचय ६८
४.२ मार्क्सवादी साहित्यिक मान्यता ६९
४.३ समाजपरक समालोचनाको मार्क्सवादी प्रकार : प्रगतिवाद ७१
४.४ मार्क्सवादी साहित्यमा समाजवादी यथार्थपरक कथा ७२
४.५ नेपाली कथा परम्परामा समाजवादी यथार्थवाद ७३
४.६ समाजवादी यथार्थवादी कथा सिद्धान्तका आधारमा हरिबहादुर

	श्रेष्ठका कथाहरूको विश्लेषण	७४
४.७	आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा हरिबहादुर श्रेष्ठको कथाकारिता	७९
४.८	कथाकार हरिबहादुर श्रेष्ठको कथाकारिताका प्राप्ति र सीमा	८०
परिच्छेद पाँच : उपसंहार		८२
५.१	उपसंहार	८२
५.२	सम्भावित शोध शीर्षकहरू	८३

सन्दर्भग्रन्थसूची

परिशिष्ट

परिशिष्ट

शोधनायक हरिबहादुर श्रेष्ठसँगको अन्तर्वार्ता

१. तपाईं आफूलाई राजनीतिज्ञ नारायणमान बिजुक्छें 'रोहित' र साहित्यकार हरिबहादुर श्रेष्ठमध्ये कुन परिचयलाई रुचाउनुहुन्छ र किन ?

➢ वास्तवमा व्यक्तिको परिचयभन्दा उद्देश्य र योगदान ठूलो कुरा हो । व्यक्ति र व्यक्तिको इच्छा गौण कुरा हो । समाजको मौलिक र आमूल परिवर्तनको उद्देश्य प्रमुख कुरा हो । जसरी फुटबलमा गोल गर्नु नै एकमात्र उद्देश्य हुन्छ त्यसरी नै समाज सुधार, विकास र परिवर्तनका लागि राजनीति र साहित्यमा क्रियाशील रहेको हुँ ।

२. तपाईंको साहित्यिक व्यक्तित्वलाई राजनीतिक व्यक्तित्वले ओझेलमा पारेजस्तो लाग्छ कि लाग्दैन?

➢ मलाई त त्यस्तो लाग्दैन । नामको भोको व्यक्तिले मात्र आफ्नो परिचयलाई सबथोक ठान्छ । साहित्य र राजनीति देश र जनताको सेवाका लागि हुन् । आफू बाँचेको समाजको यथार्थ चित्रण, सामाजिक जागरण साहित्यमा अभिव्यक्त हुन्छ । शोषित पीडित, गरिब निमुखा जनताको सेवा, राष्ट्र र राष्ट्रियता नै सर्वोपरि ठान्ने मान्छे व्यक्तित्व र विधागत परिचयमा रुमलिनुहुन्न ।

३. साहित्य र राजनीतिबीच अन्तरसम्बन्ध किन र कसरी हुन्छ ?

➢ साहित्य र राजनीति एकै सिक्काका दुई पाटा हुन् । यी दुवै एक अर्काका परिपूरक हुन् । वास्तवमा हरेक राजनीतिज्ञ लेखक, दार्शनिकबाट प्रभावित हुन्छन् । कम्युनिस्ट घोषणापत्र आफैमा पनि साहित्यको राम्रो दस्तावेज हो । साहित्यले नै राजनीतिलाई डोऱ्याउने र राजनीतिबाटै साहित्य प्रभावित हुने भएकाले यी दुवैलाई एक अर्काबाट भिन्न राख्न कदापि सकिँदैन । मलाई त लाग्छ, साहित्य सुदृढ नभएको देशमा क्रान्ति नै हुन सक्दैन । साहित्यले नै अभिव्यक्तिलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउँछ । यो कुरा राजनीतिमा पनि पूर्णतः लागु हुन्छ ।

४. बुर्जुवा साहित्य र प्रगतिशील साहित्यबीचका मूलभूत अन्तरहरू केके हुन् ?

➢ पूँजीपतिहरूको हकहित र व्यवस्थाका लागि वकालत गर्ने साहित्य नै बुर्जुवा साहित्य हो । पुरानो समाजको परिवर्तनका लागि विद्रोह गरी नयाँ समाज स्थापनाका लागि आवाज बुलन्द गर्ने, जनतालाई जागृत गराउन जनताका लागि लेखिने साहित्य प्रगतिशील साहित्य हो । कुन साहित्य कस्तो हो भन्ने कुरा भन्दा केले कसको कति सेवा गर्छ भन्ने कुरा महत्त्वपूर्ण हो । स्तरीय लेखकको अभावमा प्रगतिशील साहित्य धेरै फस्टाउन नसकेको चाहिँ हो जस्तो लाग्छ । रुसी, चिनियाँ, कोरियाली, क्युबाली प्रगतिशील साहित्य अब्बल मानिएका बुर्जुवा साहित्यभन्दा कम छैनन् ।

५. आफूलाई कस्तो कथाकारका रूपमा चिनाउनुहुन्छ ?

➢ यो त पाठक, समीक्षकले गर्ने समालोचनाको विषय हो । जनताका लागि जनताकै पीर, व्यथाको बारेमा कथाहरू लेख्ने भएकाले सम्भवतः अरूले पनि त्यसरी नै मूल्याङ्कन गरेका छन् कि जस्तो लाग्छ ।

६. 'हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरू' कथासङ्ग्रहमा नवीन कथाहरू प्रकाशित नहुनुका प्रमुख कारणहरू केके हुन् ?

➢ यो कथासङ्ग्रहमा २०३१ देखि २०३९ सम्म जनताको साहित्य, अध्ययन बुलेटिनमा प्रकाशित आठ वटा र २०५८ सालमा लेखिएका अप्रकाशित दुई वटा कथाहरू प्रकाशित छन् । त्यसबाहेकका अन्य नवीन कथाहरू राजनीतिक व्यस्तताका कारणले उक्त सङ्ग्रहभित्र समेट्न नसकिएका हुन् ।

७. 'हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरू' कथासङ्ग्रहमा प्रकाशित कथाहरू बाहेकका अन्य कथाहरू के कतिवटा कसरी प्रकाशित भएका छन् ?

➢ प्रकाशित कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाबाहेकका अन्य कथाहरू 'केटीहरू' 'मजदुर', 'प्रतिध्वनि' पत्रिकाहरूमा प्रकाशित छन् । ती कथाहरूको सङ्ख्या पनि करिब एक दर्जन जति छ । तर ती कथाहरू सबै हरिबहादुर श्रेष्ठको नामबाट मात्र प्रकाशित भने छैनन् । नयाँ पुराना कथाहरू समेटेर **'हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरू - भाग २'** प्रकाशोन्मुख छ ।

८. साहित्यका अन्य विधाभन्दा कथाका पृथकता र विशेषता केके हुन् ?

➢ साहित्यका अन्य विधाभन्दा कथा सजिलो तर प्रभावकारी विधा हो । काव्य बढी बिम्बात्मक, प्रतीकात्मक, आलङ्कारिक हुने भएकाले सामान्य पाठकका लागि कठिन हुन्छ । नाटकमा पनि सीमितता हुने भएकाले गद्य विधाको कथा बढी लोकप्रिय पनि भएको छ । विषयवस्तु, पात्र, संवाद, परिवेश, प्रस्तुतिले कथालाई सजिलै बुझ्न सकिन्छ ।

९. तपाईंका कथाहरूका मूलभूत शक्ति र सीमाहरू केके हुन् ?

➢ प्रायः सबै कथाहरू सामाजिक यथार्थ, समाजवादी यथार्थमा उनिएका छन् । प्रगतिशील राजनीतिक दृष्टिकोण, वैचारिक दृढता, उद्देश्यगत सुस्पष्टता नै कथाका मूलभूत शक्ति हुन् ।

१०. तपाईंका कथाहरूलाई सैद्धान्तिक र वैचारिक रूपमा कतिको सुदृढ रहेको मान्नुहुन्छ ?

➢ मूलतः सबै कथाहरू कथागत सैद्धान्तिक कसीभित्र नै रहेका छन् । साहित्य राजनीतिबाट अलग्गिन सक्दैन । साहित्य राजनीतिको हतियार हो । साहित्य जनताको सेवाका लागि हुनुपर्छ भन्ने मान्यता कथाहरूमा पनि रहेकाले वैचारिक रूपले पनि सुस्पष्ट र दृढ नै छन् जस्तो लाग्छ ।

(२०६५ असोज २० गते शोधनायकको बैठककोठा)

सन्दर्भसामग्री सूची

अधिकारी, बाबुराम (२०६१). **समालोचना सिद्धान्त र नेपाली समालोचना.** काठमाडौँ : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

ओझा, रामनाथ र मधुसुदन गिरी (२०६०). **पाश्चात्य समालोचना सिद्धान्त र नेपाली समालोचना.** (ते.सं.) काठमाडौँ : स्टुडेन्टस् बुक्स पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

कसजू, विनयकुमार (२०६५). **प्रतिनिधि नेपाली लघुकथाहरू.** काठमाडौँः विवेक सिर्जनशील प्रकाशन प्रा.लि. ।

गौतम, दीपक (२०६०). **'हरिबहादुर श्रेष्ठका कथामा यथार्थको अनावरण'.** 'रातो थुङ्गा मासिक, १३ः८, पृ. ३०-३९ ।

चापागाई, निनु (२०६४). **मार्क्सवादी चिन्तनमा सौन्दर्य** (दो.सं.). ललितपुरः साझा प्रकाशन ।

जोशी, डिल्लीराज (२०६४). **साहित्यकार नारायणमान बिजुक्छेँ 'रोहित' को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन.** (अप्रकाशित, एम.ए. शोधपत्र). ललितपुरः नेपाली शिक्षण विभाग, पाटन संयुक्त क्याम्पस ।

जोशी, डिल्लीराज (२०६४). **का. रोहितको साहित्यिक व्यक्तित्व.** भक्तपुर : युवा साहित्य गोष्ठी ।

ढकाल, हरिप्रसाद (२०५९). **'हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरू कथासङ्ग्रह एक : दृष्टिकोण अनेक'.** 'मजदुर' दैनिक, २३८ः४, पृ. ३ ।

थापा, अशोक र रमेश पौडेल (२०६३). **पाश्चात्य समालोचना सिद्धान्त र नेपाली समालोचना.** काठमाडौँ : पाठ्य सामग्री पसल ।

दुवाल, मोहन (२०६०). **'नारायणमान बिजुक्छेँ = रोहित + हरिबहादुर श्रेष्ठका उच्छ्वासहरू'.** 'समष्टि' द्वैमासिक, २४:२, पृ.१७-२० ।

प्रसाईं, नरेन्द्र (२०५९). **'रोहितको साहित्यिक व्यक्तित्व'.** 'समष्टि' द्वैमासिक, २२ः६, पृ.४-११ ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०६४). **नेपाली आख्यान र नाटक.** काठमाडौँ : अक्सफोर्ड इन्टरनेसनल पब्लिकेसन ।

भण्डारी, जगदीशचन्द्र (२०६०). **'नारायणमान बिजुक्छैं अर्थात् हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरूको पर्यवेक्षण'.** 'हाम्रो सिर्जना, मासिक, १३ः८, पृ. २५-२८) ।

बराल, ईश्वर (सम्पा.) (२०५३). **झ्यालबाट** (छै.सं.). ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

शर्मा, मोहनराज (२०५८). **कथाको विकासप्रक्रिया** (ते.सं.). ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल (२०६१). **पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त.** काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, हरिप्रसाद (२०५९). **कथाको सिद्धान्त र विवेचन.** काठमाडौँ : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

श्रेष्ठ, दयाराम र मोहनराज शर्मा (२०५९). **नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास** (छै.सं.). ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

श्रेष्ठ, दयाराम (२०६०). **नेपाली कथा भाग ४** (दो.सं.). ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

श्रेष्ठ, हरिबहादुर (२०५८). **जनताको साहित्य र साहित्यकार** (ते.सं.). भक्तपुर : नेपाल क्रान्तिकारी महिला संघ ।

———(२०५९). **हरिबहादुर श्रेष्ठका कथाहरू.** भक्तपुरः नेपाल मजदुर किसान पार्टी, केन्द्रीय प्रकाशन समिति ।

———(२०६६). **मार्गनिर्देशनबारे भाइ-बहिनीलाई चिठी.** काठमाडौँ : विवेक सिर्जनशील प्रकाशन प्रा.लि. ।